

Vloga staršev pri osamosvajanju mladostnika

The role of parents in the emancipation of adolescents

Urška Doblehar

Povzetek

Urška Doblehar, univ. dipl. soc. ped., dipl. fiziot., Skalniška c. 21, 5250 Solkan

V članku predstavljamo teoretične preglede na osamosvajanje v mladosti, oblike osamosvajanja in vlogo staršev v tem procesu ter vrste pomoči staršem. Osamosvajanje v mladosti je iskanje ravnotežja med procesom osvobajanja odvisnosti od staršev in procesom navezanosti na njih. V tej razpetosti mladostnika je vloga staršev dati mu varnost, stabilnost, meje v območjih, na katerih se bo varno gibal in iskal svoj življenjski model. Vloga mame je naučiti mladostnika pripadnosti, povezanosti, lojalnosti in zaveze, oče pa prinaša v družino varnost, stabilnost, razumnost, zaupanje, občutek samozavesti in pomembnosti. V času osamosvajanja mladostnika bosta morala starša prerezati popkovino z otrokom, zmanjšati navezanost nanj (predvsem mama), se soočiti z njegovim odhajanjem ter najti eden v drugem dovolj varen prostor za izražanje vse bolečine, stiske, osamljenosti in jeze. Šola za starše je staršem pomoč pri preventivnem vzgojnem delu, celostni osebni rasti in vseživljenjskem izobraževanju. Temeljna ugotovitev teoretične raziskave je pomembna,

nenadomestljiva in odločilna vloga staršev pri osamosvajanju mladostnikov.

Ključne besede: *mladostnik, osamosvajanje, vloga staršev, mama, oče, šola za starše.*

Abstract

In the article we try to present the theoretical reviews of the emancipation in youth, the forms of emancipation and the role of the parents in this process, as well as the type of help offered to parents. The emancipation in youth is a search for a balance between the process of liberation from the dependence on one's parents and the process of attachment to them. The role of the parents in the adolescent's dilemma is to give the adolescent safety, stability and the limits within which an adolescent can safely move and look for his/her model of life. The role of the mother is to teach the adolescent belonging, connectedness, loyalty and obligation; the father brings to the family safety, stability, rationality, trust, a sense of self-confidence and significance. In the time of the adolescent's emancipation the parents will need to cut the umbilical cord with the child and reduce their attachment to him/her (especially the mother). They will need to face the departure of the child and find in each other a safe enough place for the expression of all the pain, distress, loneliness, and anger. The School for parents offers parents help with preventive educational work, integral personal growth and life-long learning. The basic conclusion of the theoretical research is that the parents have an important, irreplaceable and decisive role in the emancipation of adolescents.

Key words: *adolescent, emancipation, role of parents, mother, father, school for parents.*

Uvod

V času postmoderne, ko prihaja do vse večje globalizacije, fragmentacije, pluralizacije in individualizacije, družina izgublja svoj pomen. Nastran Uletova (2000) poudarja, da sodobna družba močno vpliva na družinsko življenje. Današnja tržna družba ponuja posamezniku vse. Tehnične inovacije nam res omogočajo neslutene možnosti, toda čim več stvari ima posameznik, v večjo odvisnost gre. Prav to socialno zasičenje, ki ga povzroča vsa nova tehnologija, prinaša s seboj domnevo o tem, kdo v resnici smo. Vsaka resnica je namreč relativizirana, je le začasen konstrukt, ki je resničen le za določen čas in odnos. Mladostnik tako ostaja prepuščen samemu sebi, zato si išče primerne rešitve, ki se velikokrat spreobrnejo v neprimerne. V tej napetosti tudi starši iščejo rešitve, ki bi jim pomagale pri razreševanju starševstva. V naglici današnjega časa se ne zmorejo ustaviti in dati otroku sebe, svoj čas, ampak se znajdejo v kolesju nemoči in se obložijo z občutki krivde.

Kljub današnjemu načinu življenja, kot nam ga narekuje družba in kakor si ga oblikujemo sami, pa mladostnik v svojem odrasčanju potrebuje starše, ki bi ga varno vodili skozi to razpršenost časa in obdobje osamosvajanja. Čeprav se mladostniki v svojem iskanju v večji meri približujejo svojim vrstnikom, so starši v ključnih trenutkih še zmeraj tisti, ki dajo mladostniku popotnico in odziv za življenje. Kot pravi mnogo avtorjev, je to obdobje pomembno, ker starši lahko popravijo stvari, ki so jih spregledali, zamudili v otroštvu. Izpit zrelosti za starše je v tem, da morajo otroke v obdobju mladostništva izpuščati iz svojega 'naročja', prerezati popkovino in jih spustiti v svet samostojnosti, kjer bodo lahko zaživel svoje lastno življenje z izkušnjo življenja, ki so ga živel v družini.

Osamosvajanje v mladosti

Ryan in Deci (2000, v Puklek, 2001) poudarjata, da avtonomija ne pomeni popolne neodvisnosti, samozadostnosti in neodgovornosti do socialnih zahtev, ampak avtonomijo bistveno definira občutek lastne volje, ki spremlja katerokoli posameznikovo dejanje ne glede na to, ali je avtonomno ali prihaja zahteva za njegovo izvršitev iz

socialnega okolja.

»Razvoj avtonomnega selfa, koherentne identitete in samostojnega funkcioniranja tako predstavlja pomembno razvojno nalogo v obdobju adolescence,« piše v svojem delu Puklekova (2001: 2), ki pravi tudi, da » /.../ avtonomijo posameznika lahko opredelimo tako z vidika posameznikovih predstav o sebi (selfa), njegovega urejanja odnosov s socialnim svetom, kot tudi z vidika agensov, ki spodbudijo, usmerjajo in regulirajo njegovo vedenje. Avtonomnost je stvar osebne konstrukcije notranje in zunanje realnosti.« (prav tam)

Kapor Stanulovičeva (1988: 72–74) je definirala osamosvajanje v mladosti kot »proces, s katerim se mladostnik osvobaja stanja odvisnosti od staršev, hkrati pa ostane v navezanosti z njimi«. Po Josselsonu (prav tam) individualizacija mladostnika poteka skozi naslednje razvojne faze:

- faza: diferenciacija od staršev – mladostnik zavzame kritično stališče do staršev,
- faza: prakticiranje svoje neodvisnosti od staršev – mladostnik preizkuša lastne odločitve in usmeritve,
- faza: približevanje staršem – gre za vzpostavitev obojestranske avtonomnosti,
- faza: sprava – odnosi med mladostnikom in starši se ustalijo, mladostnik utrjuje identiteto z izkušnjami in identifikacijo iz otroštva ter z izkustvom predhodnih treh faz.

Ena izmed glavnih nalog v času osamosvajanja mladostnika je oblikovanje sposobnosti odločanja, kar vključuje lastno mnenje, sposobnost abstrakcije, sposobnost integracije misli in čutenja na višji ravni. Kompan Erzarjeva (2003b) poudari, da je sposobnost razmišljanja o čustvih ključno dejstvo, ki ga mora mladostnik osvojiti do konca mladostništva.

Raziskave so pokazale (prav tam), da so otroci, ki so bili vključeni v proces sprejemanja odločitev, čeprav so odločitve na koncu sprejeli starši, bolj avtonomni in bolj sposobni razmišljati o čutenjih ter se odgovorno odločati kot otroci, ki niso imeli možnosti sodelovanja pri odločitvah. Prvi mladostniki so bolj samozavestni, trdni, več zaupajo vase, sposobni so navezati tople in tesne odnose.

Poleg osamosvajanja v majhnih stvareh pomeni osamosvajanje

tudi odhod od doma. Noller in Callan (1991) opisujeta, da mladostniki danes v primerjavi s preteklostjo hitreje odhajajo od doma in živijo skupaj s prijatelji ali z dekletom oz. fantom. Kljub temu pa veliko mladostnikov oz. mlajših odraslih še vedno živi pri svojih starših, kar bi lahko pogojevali s podaljševanjem dobe izobraževanja, ekonomske odvisnosti, hkrati pa tudi s strahom pred sprejemanjem odgovornosti pred odraslostjo in zrelostjo.

Fenwick in Smith (1997) pišeta, da je prehod v popolno samostojnost težak za vse mladostnike in tudi za starše, vendar se v družinah s trdnimi in prisrčnimi odnosi mladostniki lažje osamosvojijo in gredo od doma, saj se zavedajo, da lahko računajo v trenutkih negotovosti na pomoč in podporo domačih.

Helm Stierlin (v Čačinovič Vogrinčič, 1998) v svojem konceptu družinske dinamike omenja temeljno dramo vsake družine: drama ločitve staršev in otrok, ločitve, ki je v drami generacij ne more biti. Mladostnik dobi le pogojno dovoljenje za osamosvojitev, saj ostane vse življenje privezan na dolgi vrvi. Vse življenje ostajajo vezi med starši in otroci – vezi hvaležnosti, maščevanja, občutkov krivde in sramu, obveze in zadolževanja, zahteve po prekinitvi in nepopravljivi krivici. Posameznik se zaplete v neskončni obračun z generacijami, ki »ga ni mogoče poravnati, v obračun ljubezni, pravic in neporavnanih dolžnosti, prizadetosti, krivde, sramu ... /.../ Neodvisnost posameznik doseže le, če se od nje razmeji, to pa pomeni, da je z njo dosegel spravo, da je odstopil od tega, da bi se z njo boril, da bi z njo obračunal« (Čačinovič Vogrinčič, 1998: 65).

Oblike osamosvajanja

Poznamo več različnih konceptov avtonomije, ki se nanašajo na razvoj mladostnika. V članku bomo povzeli le nekatere: emocionalno, psihološko in socialno osamosvajanje, ki bodo pojasnjeni s strani različnih diskurzov oz. paradig.

Emocionalno osamosvajanje

Steinberg in Silverberg (1986) definirata emocionalno avtonomijo kot proces individualizacije. Mladostnik se osamosvaja od otroških odvisnosti, deidealizacije staršev in pridobiva občutek lastne

kontrole ali samoiniciativnosti. To privede do konflikta med starši in mladostniki. Mladostniki, ki so v preteklosti sprejeli nasvete staršev, zdaj z njimi stopajo v dialog in se upirajo njihovim nasvetom. Za starše, ki bodo prepoznali vir mladostnikovega kljubovanja, in kar je še pomembneje, da bodo dovolili zmanjšanje otrokove odvisnosti od njih, bo to obdobje konfliktov manj naporno.

Noom, Deković in Meeus (2001) pa ugotavljajo, da imata Steinberg in Silverberg negativno konotacijo emocionalne avtonomije in da bi bilo bolje, če bi avtonomijo nadomestili z odcepitvijo oz. ločenostjo. Negativna konotacija je v pretrganju vezi mladostnika s starši. Nasprotna tej definiciji oziroma pozitivna definicija se glasi, da je emocionalna neodvisnost »splošno zaupanje in odgovornost pri svojih izbirah« (prav tam: 592). Emocionalno avtonomijo mladostnik doseže, ko zaupa v lastno odločitev, ne glede na to, kaj si zanj želijo starši in vrstniki.

Mladostnik si v času odraščanja želi pridobiti zaupanje v cilje, ki si jih postavi, hkrati pa je tudi pozoren na cilje drugih. Čeprav je v tem obdobju bolj introvertiran, egoističen, je še vedno odprt za druge, čeprav to velikokrat ne izrazi, še manj pokaže. Tako starši kot tudi vrstniki pritiskajo nanj, da bi omejil svoje želje. Prav ta občutek zaupanja svojim izbiram in ciljem pa daje mladostniku emocionalno osamosvojenost tako od staršev kot od vrstnikov.

Douvan in Gold (1966, v Noom, Deković in Meeus, 2001) sta prišla do sklepa, da ni povezave med emocionalnim osamosvajanjem od staršev in starostjo, čemur pa Steinberg in Silverberg (1986) nasprotujeta. Emocionalno osamosvajanje je odvisno tudi od spola. Kompan Erzarjeva (2003b: 143) opisuje raziskavo Gilliganove (1982), v kateri so rezultati pokazali, da »dečki v adolescenci ponovijo svoj prvi vedenjski vzorec, t.j. čustveno se osamosvojijo dosti prej kot deklice, medtem ko ostajajo v svojem vedenju dosti dalj časa odvisni od staršev kot deklice«. To so potrdile tudi raziskave Moora (1987), ko je prišel do ugotovitev, da so dekleta veliko bolj emocionalno navezana na starše kot fantje in ostanejo v tesnejših odnosih z njimi, zato piše Steinberg (1987, v Geuzaine, Debry in Liesens, 2000), da je temeljna naloga za dekleta osvoboditi se vezi s starši, za fante pa te vezi obdržati. Steinberg in Silverberg (1986) pravita, da je povezanost hčere s starši zdrav element za psihosocialni razvoj. Surrey (1985, v Geuzaine, Debry in Liesens, 2000) pa doda, da se razvoj pri dekletih pokaže kot poglobljanje

emocionalne povezanosti z družino, še posebno z mamo. Tako v času osamosvajanja v mladostništvu velja pri dekletih poudariti večjo emocionalno povezanost kot pa ločevanje. Surrey (prav tam) pride do sklepa, da je temelj spolnega razlikovanja pri osamosvajanju v socialni okrepitevi.

Psihološko osamosvajanje

Psihološko osamosvajanje od staršev je ena izmed največjih nalog mladostnika v času adolescence. Bloss (1967, v Geuzaine, Debry in Liesen, 2000) trdi, da gre v obdobju adolescence za sekundarno individualizacijo, kar pomeni, da mora mladostnik preseči internalizirani infantilni objekt – starše – in si mora poiskati nov objekt zunaj družine. Pomembno je, da v tem obdobju, v času razvoja neodvisnosti in razvoja lastne identitete, ne gre za popolno prekinitev vezi s starši. Pomembno je tudi, da se v obdobju od zgodnje do pozne adolescence interakcija med mladostnikom in starši zmanjšuje, s tem pa pride postopoma do vse večje distance.

»Psihološko osamosvajanje (angl. psychological individuation) predstavlja razvojni proces pridobivanja vse večje avtonomije od socialnega okolja, ki se izraža v izgradnji neodvisnega koncepta sebe ter lastnega sistema vrednot in prepričanj, v prevzemanju samoregulacije vedenja, razvijanju voljne aktivnosti, iskanju notranjih virov za potrjevanje lastne vrednosti, hkrati pa psihološko osamosvajanje pomeni proces izgrajevanja odnosa soodvisnosti s pomembnimi drugimi na kvalitativno drugačnih ravneh v skladu z razvojnimi napredkom posameznika,« pravi Puklekova (2001: 2) ter v nadaljevanju ločuje tri pomembne procese, ki se nanašajo na psihološko osamosvajanje:

proces ločevanja od oseb, na katere je posameznik odvisno ali infantilno navezan;

proces doseganja osebne neodvisnosti (tj. na izgradnjo lastne neodvisne identitete in zaupanja v lastno kompetentnost, vzpostavitev samostojnega sprejemanja odločitev, izgradnjo lastnega sistema vrednot in prepričanj ter vzpostavitev lastne regulacije učenja in pridobljenega znanja);

proces doseganja odvisnosti na novi ravni (vzajemna odvisnost ali soodvisnost) tako z osebami, s katerimi je bil posameznik v infantilnem odnosu, kot z osebami, ki so nove referenčne osebe ali

objekti navezanosti (prijatelji, intimni partnerji).

Avtorji, ki se ukvarjajo s konceptom psihološke avtonomije posameznika, uvrščajo psihološko avtonomijo med odločilne dejavnike zdravega psihološkega razvoja. Tako Barber (1997, v Puklek, 2001) v svojem raziskovanju značilnosti psihološke avtonomije v multiplih socialnih kontekstih opredeli tri najpomembnejše socializacijske dosežke: psihološko avtonomijo, čustveno povezanost in regulacijo vedenja.

Z vidika teorije družinskega sistema pomeni osamosvajanje v mladostništvu postopen proces, ki zahteva spremembo v odnosu med starši in mladostnikom. Mladostnik mora spremeniti svojo psihološko povezanost z družino. Otresti se mora zlitosti (angl. fusion) s pomembnimi drugimi (starši, vrstniki, zvezdniki), torej vzpostaviti meje lastnega ega ter zmanjšati odvisnost in identifikacijo z drugimi, hkrati pa mora ohranjati povezanost s pomembnimi osebami. Tako mladostnik razvija sposobnost, kako zadovoljevati svoje lastne interese in biti hkrati občutljiv za interese pomembnih drugih. Psihološko osamosvajanje ni le razvojna naloga adolescenta, ampak razvojna naloga celotne družine, ki zahteva spremembe v načinu interakcije med posameznimi družinskimi člani.

Socialno osamosvajanje

Prva in najprimernejša socializacijska skupina za otroka je družina, ki je »kompleks elementov v interakciji« (Bradshaw, 1988: 27, v Gostečnik 1998: 99). Povezuje psihodinamične vidike posameznih članov družine, globoka notranjepsihična in medosebna doživetja iz mladosti z medosebno plastjo družinskih odnosov. Lahko bi tudi rekli, da gre za vse tisto, kar se dogaja in prebuja v medosebnih odnosih – kakšna čustva se vzbujajo in kakšen je njihov pomen. Družina je tista celica oz. skupnost ljudi, kjer se najbolj izrazijo pripadnost, identifikacija, enotnost ciljev in vedenja ter moč vplivanja sistema na člana (Puklek, 2001).

Gostečnik (2002) opredeli družino kot prostor, kjer se odigravajo najpomembnejše življenjske zgodbe, kot kraj, ki je zaznamovan z najsilovitejšimi doživetji, ki za vselej vtisnejo svojski pečat na vse člane družine. Vsaka družina je na neki način mehanizem čutenjskih, mišljenjskih in vedenjskih vzorcev, ki se ponavljajo iz generacije v generacijo.

Vpetost v družinski sistem, v njegove vrednote, mišljenje, cilje itd. mladostnika omejuje pri njegovem celostnem razvoju, zato naredi vse, da se socialno osamosvoji. Šele ta korak pomeni, da bo on postal zares on, da bo z vsem, kar je v družini dobil, lahko postavil svoje temelje in odšel varno v svet. Zato mora priti do diferenciacije s starši, kar pomeni, da bo moral sprva zavreči nasvet, predlog s strani staršev, da bo lahko oblikoval svet svojih vrednot, vrlin, mnenj, ki pa bodo zagotovo temeljili na starševskih, čeprav se tega mladostnik ne bo zavedal. Kajti starši pustijo v mladostniku neizbrisno sled, ki ga spremlja vse življenje.

Mladostnik je neprestano razpet med družino in vrstniki. Varna navezanost, sprejetost in pripadnost družini celo povečujejo možnost, da bo z vrstniki vzpostavil ugoden vzorec navezanosti in kot odrasel postal uspešen v socialnih odnosih. Kljub mladostnikovem osamosvajanju in preseganju družine, družina ostaja za njegovo osebno izgraditev pomembna. To potrjuje tudi Kapor Stanulovičeva (1988: 61–66), ko navaja rezultate raziskav, ki so pokazale, da so starši za mladostnika še zmeraj pomembni, predvsem pri najbolj intimnih stvareh, pri odločanju za prihodnost ter pri pomembnih odločitvah in situacijah v življenju. Kljub temu mladostnik čuti, da se mora ločiti od staršev in se osamosvojiti, kar pomeni, da mora najti načine, da bo lahko zavrnil njihove želje in zahteve.

Raziskave (Spear in Kulbok, 2004) so pokazale, da mladostniki, ki jim starši omogočajo razvoj avtonomije, osnujejo pozitivnejše socialne odnose z vrstniki in v družini ter imajo pozitivnejše socialno delovanje. Obenem imajo taki mladostniki manjšo možnost za negativno vedenje. To potrdi tudi druga raziskava, ki pravi, da se tisti mladostniki, ki imajo možnost treniranja v odgovornosti in samostojnosti, izogibajo negativnemu vedenju, npr. kajenju.

Kordeševa (2001) pravi, da mladi željo po samostojnosti razvijajo tam, kjer jim družba to samostojnost priznava. Ker to po navadi ni ne doma ne v šoli, si mladi iščejo svoj svet vrstnikov, medijev in potrošništva. Mladostnik se med vrstniki počuti bolj varno in gotovo, ker so enako negotovi kot on, z njimi se lahko enakovredno pogovarja, se uri v novi prihajajoči vlogi odraslega, vežejo jih skupni interesi, skrivnosti in tabuji. Ta skupna doživetja so za nekatere mladostnike temeljni nosilci prihodnosti in vedno pogostejše določajo smisel življenja (prav tam).

Na prelomu tisočletja je prišlo do novih oblik odraščanja, ki so odsev sprememb v družbi. Od mladih se zahteva zmeraj višja izobrazba in visoka kulturna raven, da bodo prišli do družbene promocije, kariere in podobnih stvari. Vse to vpliva na podaljševanje mladosti. Ob tem se krepi vloga družine, ko starši »svoj čas in materialna sredstva vlagajo v socializacijo otrok in se hkrati zmanjšuje prostor avtonomne socialne dejavnosti samih mladih« (Ule, 1997: 34). Tako je glavni medij za socializacijo mladih postala spet družina. Uletova (prav tam) omenja dva dejavnika, ki mlade ovirata pri razvoju avtonomnih življenjskih stilov. Prvi dejavnik je vse »daljša ekonomska in socialnovarstvena odvisnost od izvirne družine, pritiskov nezaposlenosti in vse daljšega procesa izobraževanja. /.../ Drugi dejavnik je odsotnost avtonomnih vrstniških skupin in družbeno dejavnih mladinskih kultur« (prav tam: 35), kar povzroča prepuščenost mladih samim sebi in svojim osebnim projektom. S tem pride v družbi do poudarka individualne identitete, ne pa socialne ali skupinske identitete.

Osamosvajanje kot pot k zrelosti

Čeprav govorimo o osamosvajanju, je mladostnik neprestano v precepu in napetosti dveh procesov: odvisnosti in avtonomnosti. Najti ravnotežje v teh dveh procesih je bistvena naloga mladostnika v času odraščanja. S starši smo namreč vedno povezani in treba je ustvariti ravnotežje, da bo lahko vsak posameznik živel v svobodi svojo intimo in poklicanost, hkrati pa bodo odnosi tako svobodni, da bo vsaka navezanost hkrati tudi nenavezanost.

V času najnežnejšega otroštva otrok išče samostojnost, hkrati pa je popolnoma odvisen od matere. Ta odvisnost zahteva od matere prepoznavanje otrokovih vzgibov in potreb. Pri tem mora mati zaznati subtilne vzgibe otroka kot ločene od njenih čustvenih vzgibov. Čustveno ujemanje mame in otroka predpostavlja enost oziroma njuno simbiozo. Na tem mestu, piše Kompan Erzarjeva (2001), se srečamo s paradoksom samostojnosti in odvisnosti, ki eden drugega pogojujeta in se eden ob drugem krepi. Mati je otrokov ojačevalec jaza oziroma, kot pravi Winnicott, zrcali njegove potrebe, želje in čustva ter jih ubesedi. Prav enako se dogaja z mladostnikom. Je hkrati v tesni navezanosti s starši in je hkrati samostojna oseba oziroma to išče. Tudi v tem obdobju mu

starši morajo prevajati, zrcaliti njegova čustva, ker bo le tako prišel mladostnik v stik s seboj. Hkrati pa mladostnik potrebuje starše, ki mu nudijo varnost in stabilnost, saj nasprotje med potrebami odvisnosti in neodvisnosti spravi mladostnika v konfliktno stanje in mu povzroči nenadne ter nenapovedljive preobrate v vedenju in razpoloženju (Conger, 1985).

Gostečnik (1997) o tem principu odvisnosti oz. avtonomnosti pravi, da je kljub usmerjenosti v avtonomijo in individualnost nemogoče ločiti posameznika od interakcijske dinamike z drugimi, saj sta čut jaza in posameznikova identiteta bistveno odvisna od odnosov z drugimi, ti pa so neizogibno potrebni za mentalno zdravje, fiziološki napredek in tudi za preživetje samo na sebi. Potrebujemo eden drugega, da smo lahko in da ostanemo zares 'mi' v vsem svojem bistvu. Iskanje lastne identitete, lastnega življenja je ena izmed primarnih potreb mladostnika, vendar se moramo pri tem zavedati, da ne gre za prekinitev odnosa s starši, ampak za postopno rahljanje vezi ter premikanje k avtonomiji in osamosvojitvi, hkrati pa gre za predrugačenje in poglobljanje vezi s starši (Gostečnik, 1997, Noller in Callan, 1991).

Avtonomija in separacija sta dve temeljni sposobnosti, ki sta vključeni v psihološko zrelost. Proti koncu obdobja osamosvajanja je za mladostnika značilno bolj ali manj stabilno ravnovesje med separacijo – avtonomijo in povezanostjo – intimnostjo. Pod temi pogoji lahko mladostnika obravnavamo kot psihično zrelo osebo. Viden dokaz zrelosti je sposobnost spoznati oba procesa. Separacija – avtonomija, piše Lewis (1997, v Gostečnik, 2001), pomeni zmožnost delovati samostojno, skrbeti zase, kar pa je lahko povezano z občutji svobode, samostojnosti ali pa izolacije in osamljenosti; sistem povezanost – intimnost je opisan kot doživljanje posameznika, ki čuti, da je povezan z drugim, da mu je drugi blizu in da je sam blizu drugemu, da je zmožen biti v odnosu z drugim.

Separacija – avtonomija in povezanost – intimnost veljata za temeljni komponenti človeškega vedenjskega sistema. Predpostavljata, da sta oddaljenost in bližina razsežnosti, ki sta ločeni in obenem skupaj prisotni v vsakem posamezniku. Ta dva sistema sta temeljna, saj sta zelo globoko ukoreninjena in široko prisotna v celotnem razvoju odrasčanja. Njuna moč je v vsakem posamezniku določena na osnovi kompleksnega razvoja in povezanosti med genetskimi predispozicijami, razvojnimi

izkušnjami ter družino z vso njeno etnično, vrednostno in socialno razsežnostjo ter najrazličnejšimi vplivi. Pri tem lahko dodamo, da gre za t. i. ekstravertiranost in introvertiranost sistemov, približevanje in izmikanje ter zasebnost in družbenost. Če vzamemo vsakega izmed teh polov za samostojen sistem, kar v resnici je, potem lahko uvidimo, da imajo ti sistemi velik medsebojni vpliv, se lahko celo medsebojno pogojujejo in imajo med seboj zelo dobro dodelana razmerja.

Družina z mladostnikom

Tako kot vsak posameznik se tudi družina kot celota razvija prek zaporednih obdobj. Vsako od teh obdobj ima svoje značilnosti, s seboj prinaša posebne razvojne zahteve in naloge. Te naloge mora družina v vsakem obdobju izpolniti, da lahko preide na novo, višjo raven zrelosti. V vsaki fazi so potrebna drugačna pravila, drugačne so povezave z zunanjim svetom. Spreminja se prav tako potreba po notranji bližini, razporeditvi v prostoru in urniku.

Tomorijeva (1994) opiše sistem delovanja družine kot visoko prevoden, kar pomeni, se da vse, kar se dogaja z enim članom družine, tako ali drugače zrcali na vseh preostalih. Vsaka sprememba, ki jo doživi družina kot celota, pusti v življenju vsakega posameznika svojo posebno sled, kajti razvoj enega člana je povezan z razvojem vseh drugih.

Če starši doživljajo osamosvajanje kot normalen razvojni proces, potem to zanje ne pomeni izgube, temveč ustrezen in spodbuden korak k razvoju celotne družine.

Kompan Erzarjeva (2003b) piše, da se mora družinski sistem ob prehodu otrok v mladostništvo transformirati. V prvi vrsti mora priti do fleksibilnosti sistema, saj že starost otrok narekuje drugačne vezi, bolj specifične – ustvariti mora primeren prostor za odraščanje, drugače pride do anomalij, kot so čustvena in miselna zavrtnost, prekinitve spolnega dozorevanja in drugo. Sistem mora ob prehodu v mladostništvo vključiti otrokove potrebe in želje po neodvisnosti. Odnosi v družini se morajo premakniti v smer, ki bo dovoljevala mladostniku, da odhaja iz družine in se vanjo vrača.

Družina kot sistem bo morala v obdobju mladostništva opustiti

toliko znanih, preizkušenih, in zato udobnih poti, ter se bo morala odpraviti na nove, še neznane in morda težavne poti. Preoblikovati bo treba sistem medsebojnih odnosov, svojo samopodobo bo treba prilagoditi novim razmeram in pri tem krmariti z občutki neodvisnosti in bližine, samostojnosti in pripadnosti. Tako je prehod v mladostno obdobje stres in hkrati izziv pred novim ter pomembna preizkušnja ne samo za posameznika – mladostnika –, ampak za vso družino.

Ker mladostnik še nima razsodnosti in zrelosti za samostojnost in je izrazito čustveno ranljiv, potrebuje ljubeče starše, ki mu pomagajo razviti in utrditi njegovo identiteto. Tako je vloga staršev v času mladostništva velika, pomembna in nenadomestljiva, hkrati pa tudi pogoj za odraščanje njega in cele družine.

»Mladostništvo nastavi zrcalo odnosu med starši in mladostniki, pokaže vse tisto, kar je bogastvo tega odnosa in tudi kar v tem odnosu manjka.« (Gostečnik, Pahole in Ružič, 2000: 199.) Simptomi mladostnika so kazalci nerazrešenih odnosov prejšnjih generacij. Ko se tam razreši čustveni vozle, potem dobi mladostnik prostor za izgradnjo lastne identitete. Tako je v tem obdobju ena izmed bistvenih nalog zakoncev, da se srečajo s svojo adolescenco in s tem odprejo vrata v svet svojemu mladostniku.

Imeti mladostnika v družini pomeni novo preizkušnjo za vso družino. V tem obdobju se neha miren razvoj posameznika, konec je uravnoteženega življenja celotne družine. Začne se iskanje samostojnosti, ki je ena temeljnih razvojnih nalog mladostnika. »Samostojnost in zdrava neodvisnost pa se ne razvijeta hitro in zlahka, temveč postopno, naporno in viharo. Ločitev od udobnosti otroštva je boleča.« (Žmuc Tomori, 1983: 111.) Boj za samostojnost se kaže velikokrat z uporom in kljubovanjem, zato starši osamosvajanju nasprotujejo. »Če ga (osamosvajanje namreč, op. a.) razumejo kot nekaj neizogibnega v zdravem duševnem razvoju, tedaj ta proces olajšajo ne le sebi, temveč tudi svojemu otroku.« (prav tam: 112.)

Starši, kje ste?

V vsakogar je položena materinska oz. očetovska narava, ki se razvije skladno z izkušnjami predvsem iz otroštva in mladostništva. Kar je najpomembnejše in kar nas najbolj zaznamuje ter nas oblikuje v mamo oz. očeta, je podoba lastne mame in očeta, ki se je

vtisnila v nas. Kar imata zakonca, je njuna psihofizična naravnost na otroka. Kompan Erzarjeva (2001), ki povzema Winnicotta, opisuje, da je materinstvo naravna sposobnost, ki se mami zgodi ob stiku z otrokom, če si le upa odpreti se svoji lastni kreativnosti in spontanosti. Enako lahko trdimo za očetovstvo. Mama oz. oče v vsej polnosti postane šele takrat, ko preseže svoje lastne starše in kreira lasten, nov odnos do otroka. Preseganje pomeni pozitiven moment, kjer damo prostor čutenju in doživljanju ter šele s tem naredimo prostor tudi za otroka.

»Osnovno poslanstvo staršev je otroku dati izkušnjo, da ga imamo radi zato, ker je, ter ga usposobiti za srečno, samostojno in odgovorno življenje s samim seboj in v odnosih z drugimi ljudmi.« (Pahole, 2003: 56.)

Vloga staršev oz. zakoncev je bistvena v sistemu družine, saj z odnosom do samega sebe in eden do drugega ustvarjata dinamiko, ki je prevladujoča sila celotnega sistema odnosov v družini. Če je zakon funkcionalen, se otrokom omogoči možnost razvoja v zrele in samostojne osebnosti, v nasprotnem primeru pa morajo otroci prevzeti nezdrave vloge in tako vzdržujejo sistem družine v ravnotežju ter sami sebi omogočajo preživetje.

»Odgovorno starševstvo se začne z odgovornim odnosom do sebe. Pokazatelj zrelosti in odraslosti staršev so ozaveščen odnos do sebe, lastnih sistemov vrednot in prepričanj ter odgovornost v lastnih dejanjih.« (Pahole, 2003: 57.) Kompan Erzarjeva (2003a) omenja še, da »otrok potrebuje starše, ki so v stiku z lastnimi čutenji, potrebami in željami, ki spoštujejo sami sebe in ki so med seboj povezani v pristnih odnosih brez lažne prijaznosti, navideznega ujemanja in strahu pred bližino« (prav tam: 41).

Eden izmed najpomembnejših temeljev, ki ga morata starša dati otroku, je to, da je otrok lahko otrok. Kar pomeni, da morata starša kot partnerja razmejiti in potegniti črto med njima kot staršema in otrokom. »Razmejitve se doživlja kot pravilo, ki ureja prenose čutenja, mišljenja, oblike vedenja in vrednost od enega posameznika na drugega; ti prenosi se vzpostavijo v medsebojnih odnosih med člani družine skozi določen čas« (Gostečnik, 1998: 105). Avtor nadaljuje, da ta prenos poteka prek mehanizma projekcijske identifikacije. Razmejitve pomagajo doseči, opredeliti in določiti meje med podsistemi v celotnem sistemu. Prav razmejitve omogočajo

progresivno ločevanje. Ta črta mora biti neprepustna, če želimo, da se bo otrok razvijal nemoteno in v primernih razmerah. Samo v tem primeru bo otrok lahko imel svoje želje, potrebe, misli in doživljanja ter mu ne bo treba nositi bremena staršev. To je temeljno dejstvo in glavna korenina vsake vzgoje.

Tako smo prišli do dveh osnovnih komponent in jedra vsake vzgoje, to sta: razmejitev odnosov med starši in otroci ter srečanje mame in očeta s seboj kot otrokom oz. mladostnikom.

»Vzpostavljanje in negovanje odnosa z otrokom je tista smer in tisti pogoj, ki vodi starše v vzgoji. Vemo, da odnos ni nekaj vnaprej danega, ampak je živ organizem, ki zahteva nenehno prisotnost, ljubezen, skrb, odgovornost.« (Gostečnik, Pahole in Ružič, 2000: 197.)

Oče in mati naj bi v vzgoji sodelovala, se medsebojno podpirala in dopolnjevala. Vsak ima pri vzgoji nenadomestljivo vlogo. Mama ne more nadomestiti očeta in obratno. V takem primeru otrok nima ne mame ne očeta. Moč za sodelovanje pri vzgoji starša črpata iz partnerskega odnosa. Odnos med staršema daje otroku vzdušje varnosti, ljubljenosti, sprejetosti, vendar le, če je odnos med materjo in očetom trden in globok.

Mladostniki spoštujejo avtoriteto staršev, ki se kaže tako, da imajo starši mladostnika radi, so dosledni, vztrajni, primerno strogi, znajo primerno izražati čustva, ustrezno rešujejo probleme, jim postavljajo meje, jih primerno omejujejo. Avtoriteta staršev pomeni tudi, da »živijo po določenih vrednotah, priznajo tudi napake in mladostniki začutijo, da jih spoštujejo in so z njimi v stiku, odnosu. Avtoritete ne predstavljajo popolni, temveč dobri starši« (Gostečnik, Pahole in Ružič, 2000: 198).

Eden izmed glavnih pričevalcev mladostništva je nasprotovanje, ki pomeni za mladostnika možnost, da ga kdo sliši, še posebno v trenutkih, »kadar smo odvisni od podobe, načrta in želje drugih, zlasti staršev« (Forget, 2002: 26). Bistvo nasprotovanja je pogosto ideal, ki ga starši gojijo v zvezi s svojim otrokom. Prav ta starševska projekcija lastnih želja, ki so v nasprotju z mladostnikovimi, prinaša vanj negotovost v zvezi s samim seboj in prihodnostjo. Starši morajo v tem primeru ugotoviti, čemu mladostnik nasprotuje. Ko mladostnik dobi vsaj malo maneverskega prostora, bo nemudoma začel upoštevati pravila. Poleg projekcije, ki prinaša starševsko vsiljevanje ideala, gre na drugi strani za zanikanje individualnosti

posameznika. Na to mladostnik po navadi odgovori s konfrontacijo, agresivnostjo, odporom ali uporom. Prav vsi ti odgovori mladostnika kažejo na njegovo nemoč, da bi uveljavil svojo željo in se osvobodil želje staršev.

Noller in Callan (1991) opisujeta dve vlogi staršev pri osamosvajanju mladostnika: da opazijo svojega otroka, ki se razvija v odraslo osebo, in vzamejo njegove potrebe zares, ter da mu pri osamosvajanju naredijo prostor za zrelo in funkcionalno odraščanje. S tem se izognejo velikim konfliktom. Zmanjšan nadzor staršev prinese dekletom možnost za hitrejši razvoj zrelosti, avtonomije in izgradnjo identitete. Pri takšni vzgoji pride do visoke stopnje psihološkega in psihosocialnega razvoja. Na drugi strani pa lahko starši razvoj zablokirajo, se ustrašijo svojih odraščajočih mladostnikov in obdržijo popoln nadzor nad njimi. To pripelje do konfliktov, do upora mladostnikov, kar doseže pri starših nerazumevanje, skrajna posledica vsega pa je lahko odhod mladostnika od doma. Starši zablokirajo, takrat ko želijo imeti vse niti vzgoje v svojih rokah, kar pomeni, da mladostnika nadzirajo in mu ne pustijo odhoda v svet. S tem onemogočijo proces osamosvajanja.

Starši morajo mladostniku pomagati prepoznavati čustva, ki ga silijo v določeno vedenje, mišljenje in delovanje. Mladostnik ne dohaja samega sebe v izražanju lastnih čutenj. Ne zna se izražati z govorico čutenj, ampak so mu bližje geste, kričanje, zmerjanje, moteče, samodestruktivno vedenje. To je edini način komuniciranja, ki ga je mladostnik sposoben, vsaj v začetni fazi. S tem v starših vzbudi jezo, strah, nemir, nezadovoljstvo. »Starši zato preko svojega razumevanja čutenj in preko svojega odnosa ter globine čustvenega stika omogočajo mladostniku, da se spet nauči govoriti, tokrat na globlji ravni.« (Forget: 156.) Hkrati pa morajo starši mladostniku njegove »telesne občutke in stanja prevesti v sporočila o čustvenem stanju, o potrebah po varnosti, pripadnosti, bližini, čustveni globini, razumevanju samega sebe in drugih, po dožemanju in sprejemanju ter zaznavanju sveta« (prav tam: 139). Nastran Uletova (2000) poimenuje prevajanje čustvenega stanja otroka kot odsevanje. Starši odsevajo otroku čustva in mu s tem pomagajo, »da prepozna svojo lastno afektivnost in razvije občutek sebstva, ki je bil poprej le nejasen ali delen. V odsevanje, ki ga omogoči mati/oče, vstopajo vedno tudi materine/očetove fantazije in predstave o otroku /.../ ter nezavedne želje matere in očeta« (prav tam: 116.)

Prav predelava čustev, zrcaljenje njihovih doživetij in učenje predelave vsebin so med bistvenimi vzgojnimi nalogami staršev v obdobju mladostništva. S predelavo čustev starši mladostnikom omogočijo, da bodo predelana čustva zmogli zdravo sprejeti ter se začeli učiti iz lastnih doživljanj sveta in drugih.

Vloga mame

Mati je srce družine. Je tista, ki ljubi, brezpogojno sprejema in vedno odpušča. Gostečnik (1999) piše, da se od matere naučimo, kaj je ljubezen, nežnost, naklonjenost in zlasti, kaj pomeni biti zares ljubljen in sprejet. Mati je stkala vezi z otrokom že od spočetja dalje. Od takrat ga čuti, doživlja skupaj z njim, čuti veselje in žalost, jezo in navdušenje, padce in vzpone. Mati zmeraj začuti svojega otroka, saj je z njim povezana na nek skrivnosten, intimen način, in ta vez ostane doživljenska. Je tista oseba, h kateri se bo otrok vedno vračal.

V času odraščanja je ena izmed bistvenih razvojnih nalog izgradnja identitete. Mati dá občutek pripadnosti, povezanosti ter uči mladostnika lojalnosti in zveze. S svojo žensko spolno vlogo omogoča hčerki, da postane spolno bitje. Najmočnejši model razvoja v tem obdobju so za hčerke matere, za fante pa očetje. »Hči želi od matere izvedeti, kako je v resnici biti ženska, se soočati s svojimi občutki, čutenji in telesnostjo. /.../ Tako mora mati najprej prečistiti svojo spolnost, zadovoljstva in razočaranja in pri sebi ugotoviti, kaj dejansko želi za svojo hčer na tem področju.« (Kompan Erzar, 2003b: 142.)

Žmuc Tomorijeva (1989) poudari, da je mami težko puščati otroke iz svojega gnezda, da ji je težko prerezati popkovino in spustiti otroke v svet. Zgodi se celo, da mladostnika nagradi za njegova prizadevanja doma. Mati mora mladostniku dovoliti odraščanje, odhod v samostojnost, zato je pomembna njena drža umika in nenavezovanja. Pri tem ji mora pomagati mož oz. oče otrok, saj je on tisti, ki ima to vlogo, da vodi otroke v svet.

Kompan Erzarjeva (2003a) piše, da bodo starši, še posebno matere, ki se soočajo s čustveno lakoto in je ne razrešujejo v svojem partnerskem odnosu, zaradi otrokovega odhoda v samostojnost pretirano občutljivi in ogroženi. Čustvo lakote je »nezavedni mehanizem, ki ga starši zlahka zamenjajo za pristno ljubezen do

otroka in v dobri veri, da otroku dajejo največ, kar lahko, v resnici samo tešijo svojo čustveno podhranjenost na otrokov račun« (Kompan Erzar, 2003a: 43). Pri tem starši zlorabijo otroka na račun lastne čustvene praznine ter blažitve občutja zavrženosti in osamljenosti. Prav zaradi svoje ogroženosti bo mati otrokov odhod v samostojnost zavirala ter mu ne bo nudila dovolj izzivov in možnosti za samostojno življenje. Gostečnik (2003) pravi, da taka mati, ki ni v stiku s svojimi otroki in ne razume mladostnikovih teženj po osamosvajanju, dobi še dodatno potrdilo, da je otroci ne marajo in da je odveč.

Materina vloga je odvisna od kakovosti zakonskega odnosa. »Če se mati v odnosu s partnerjem ne počuti dovolj sprejeta niti potrjena kot ženska, se lahko začne pretirano navezovati na otroke« (Tomori, 1994: 25), kar pomeni, da otrok postane materin čustveni partner, kar pa pomeni zlorabo. To zavira razvoj mladostnikove samostojnosti in pride do infantilizacije odraščajočega otroka. Tako se v mladostniku ob normalnih željah po osamosvajanju zbudi občutek krivde in tesnobe, da zapušča mater, njegova čustva do matere postanejo ambivalentna. Hkrati pa se tudi v materi ob mladostnikovem osamosvajanju prebudijo prav tako občutki krivde, saj le ob mladostniku čuti, da je pomembna in nekomu potrebna, zdaj jo pa še on zapušča. Tako bo mladostnikovo zdravo zavračanje njene bližine pomenilo zanjo osebno tragedijo, saj bo to gesto razumela kot zavračanje nje kot človeka – ves mladostnikov upor in nasprotovanje bo razumela kot njen vzgojni neuspeh.

Mati kot čustveno bitje ima pred očmi mladostnikovo pomanjkanje izkušenj, njegovo ranljivost in občutljivost. Želi zavarovati svojega otroka pred vsemi nevšečnostmi in še tako majhnimi neprijetnostmi. Boji se njegovih čustvenih ran, razočaranj, nevarnosti za njegovo zdravje, groza jo je slabih vplivov. Boji se tvegati in mladostniku dovoliti, da bi se lahko učil tudi iz lastnih izkušenj in napak. V tem primeru je oče tisti, ki dovoli mladostniku več tveganja pri njegovem osamosvajanju. Seveda pa mladostnik pri svojem dozorevanju potrebuje oba, tako mamo kot očeta, ker se tako dva pogleda smiselno povežeta in se naredi za mladostnika ravno pravšnja pot.

Mati, ki ni v stiku s seboj in ki izhaja iz svojih potreb, in ne potreb otroka, pride do deprivacije in psihološkega izkoriščanja

otroka. V taki vlogi je mati, ki želi dati otroku nekaj, kar sama kot otrok ni dobila oziroma je pogrešala. Kolikor je močnejša potreba po lastni zadovoljitvi, toliko močnejši je njen neuvид v otrokove potrebe. Tu vidimo, kako pomembno je, da mati svoje pretekle nerazrešene stvari razrešuje v zakonskem odnosu, saj je le tam prostor, ki lahko prinese odrešenje. Mati, ki zaradi svoje ranjenosti in čustvene odsotnosti ne zna sprejemati svojih otrok in jih brezpogojno ljubiti, povzroči, da bodo otroci in mladostniki pozneje težko zaupali in se predali nekomu, ki jih bo dovolj ljubil. Neprestano bodo iskali dovolj varno okolje in težko bodo navezali globlje odnose.

Vloga očeta

Oče je steber družine. S svojo moškostjo prinaša v družino varnost in stabilnost. Njegova prisotnost je pomembna, kadar je v družini nemir in vznemirjenost, saj s svojo razumnostjo in organiziranostjo spet vnese mir (Gostečnik, 1999). Očetova vloga je prinašanje pravil, norm, omejitev. »Oče popelje otroka v svet in mu s svojo avtoriteto omogoči, da razvija svojo individualnost« (Gostečnik, Pahole in Ružič, 2000: 199), zato je njegova vloga zelo pomembna v obdobju mladostništva, ko mladostnik išče svojo identiteto, hkrati pa odhaja v svet in tam išče svoje mesto. Zunaj družine bo mladostnik uspel, če mu bo oče dal temeljno varnost, pogum, smiselnost in zaupanje vanj, saj bo s tem mladostnik pridobil občutek samozavesti in pomembnosti ter občutek, da se bo v svetu znašel in se bo lahko z njim spoprijel. Tudi Žmuc Tomorijeva (1989) poudari, da oče nudi mladostniku tisto spodbudo in oporo, ki mu omogoči lažjo pot v samostojnost. Oče v nasprotju z materjo spodbuja samostojno dejavnost ter se ne ustraši tveganj in izzivov, medtem ko mati želi zavarovati svojega otroka pred različnimi bremenmi in preizkušnjami, kar pa ne vodi v samostojnost.

Pri izoblikovanju mladostnikovega vedenja oče pomeni osebo, s katero se mladostnik identificira. Če mladostnik dobi ob očetu pozitivne izkušnje s samim seboj, potem mu ne bo treba iskati ugodja in samopotrditve na zanj škodljiv način.

Oče je spodbuden vzor in neposreden vir vzgojnih sporočil o moški identiteti. Oče, ki se v svoji spolni vlogi dobro počuti, olajša

ustrezní razvoj spolne vloge hčerki in sinu. Tako bo sin pozitivno vrednotil svojo moško vlogo, bo samozavesten, verjel bo vase, konstruktívno bo sodeloval v skupini vrstnikov. Hčerki daje oče potrditve pri razvoju njene ženskosti, potrdi njeno najstniško lepoto in privlačnost ter ji omogoča vrsto pozitivnih temeljnih izkušenj za poznejše oblikovanje odnosov z moškimi.

Odsotnost očeta, piše Gostečnik (1999), fizična ali psihična, pomeni, da bodo otroci s strahom odhajali v svet, dvomili bodo o sebi, saj jim bosta manjkala samozavest in občutek pomembnosti. Svet bo za njih nepredvidljiv, sovražen in poln nezaupanja. Težko bodo sprejemali nove izzive. Z veliko težavo bodo zagovarjali svoje ideje in utemeljevali svoje mišljenje, saj se bodo bali, da zaradi svoje drugačnosti ne bodo sprejemljivi. Žmuc Tomorijeva (1989) še dodaja, da odsotnost očeta pusti otroka negotovega, zbezanega, prešibko opredeljenega. Za sina bo odsotnost pomenila pomanjkanje moške identifikacije, težave bo imel pri navezovanju stikov z dekletí, pri sprejemanju norm, pravil, avtoritete. Pri dekletu se bo odsotnost očeta poznala pri izogibanju socialnim stikom, nesprejemljivem vedenju, težave bo imela pri oblikovanju spolnosti.

Sociološki diskurz na drugi ravni opredeli očetovstvo oz. vlogo očeta v družini in v družbi. Če je oče v času moderne skrbel za materialno preskrbljenost družine in je pomenil avtoriteto, pride v času postmoderne do preobrata očetove vloge v družini. Švabova (2001) pravi temu novo očetovstvo, torej večja vpletenost očetov v razmerja z otroki. Gre za obrat od komplementarnega modela starševstva k participativnemu modelu, kar pomeni, »da se spolna delitev dela (navidezno) simetrično zabriše z dvema nasprotnima procesoma, z zaposlovanjem žensk ter aktivno vključenostjo moških v nego in skrb za otroke« (prav tam: 127).

Ne moremo in ne smemo govoriti, da je v času postmoderne prišlo do enakosti med materjo in očetom. Oče bo vedno oče in mama bo vedno mama. Tudi če delata enake stvari, vsak vnese že iz svoje strukture moškosti oz. ženskosti tako svojíski pristop, da ne bomo mogli nikoli govoriti o enakosti. Ko začuti moški sebe kot moškega in reagira iz tega, bo njegov vpliv in doprinos pri vzgoji drugačen. Gre za komplementarni element, kar pa nasprotuje miselnosti, ki jo razvija Švabova (2001). Tako je pri enostarševskih družinah, ko mati ne more nadomestiti očeta, čeprav bi ga želela

in se trudi, a s tem izgubi vlogo matere. Vlogi očeta in matere sta nenadomestljivi vlogi.

Še nekaj je treba poudariti. Oče je ravno tako oče, čeprav ga v nekem trenutku ni doma pri svojih otrocih. Pomembno je, da je v času, ko je z njimi, čustveno prisoten, zadovoljen, sproščen, poln elana, kajti le takega očeta bodo otroci vsrkavali. Poleg tega je eden bistvenih elementov očetovstva prav podpora materi, s tem pa se odpira drugi vidik – pomembnost partnerske vloge, ki je dopolnilo starševski.

Vloga staršev pri osamosvajanju

Vloga staršev, kot pravita McElhaney Boykin in Allen (2001), je v prizadevanju najti ravnotežje med potrebami, kako postaviti meje v vedenju, ter potrebami, s katerimi bi poskrbeli za mladostnikovo svobodo, da bi razvil novo vedenje in se učil na napakah. Prav ta vedenjska avtonomija je za starše izzivalna, kar pomeni, da je staršem lažje, če uporabijo strategije dosedanjih metod vzgoje, vendar s tem ne pomagajo pospeševati samostojnosti in avtonomije. Do enakega izida pridemo tudi, če so starši preveč avtoritarni, saj pride do omejevanja avtonomije (prav tam).

Sámo vedenje staršev, predvsem pa odnosni vidik mož–žena, vplivajo na vedenje mladostnika, vsekakor pa ne smemo zanemariti konteksta socialnega okolja, saj se mladostniki želijo osamosvojiti od staršev, a je okolje nevarno in lahko povzroči problematično vedenje, zaradi tega imajo veliko težje pogoje za osamosvajanje (prav tam).

Ob odraščanju in osamosvajanju mladostnika se bodo starši soočali s samim seboj, predvsem s svojim otroštvom in svojo mladostjo. Prav v obdobju mladostništva svojih otrok se bo pokazalo, kar so doživljali sami kot mladostniki. »Če je bilo njim težko predelati teme, kot so spolnost, avtoriteta, agresivnost in neodvisnost, jih lahko adolescence njihovih otrok spravlja v hude stiske. Kompromisi in odrivanje bolečih in tesnobo zbujaajočih vsebin so obrambe, h katerim so se zatekli, da bi obdržali svoje osnovno notranje ravnovesje. Ko pa jih pred te probleme postavijo njihovi lastni otroci, te obrambe ne pomagajo več.« (Tomori, 1994: 50.) Način, kako so se od svojih staršev osamosvojili sami, vpliva na njihove predstave o potrebah in čustvovanju njihovih otrok. V tem lahko prepoznamo mehanizem kompulzivnega ponavljanja,

kar pomeni, da se nepredelane stvari na življenjski poti vedno ponavljajo, če nekdo temu ne naredi konca.

Hock, Eberly, Bartle Haring, Elwanger in Widaman (2001) pišejo, da se morajo starši ob odraščanju svojih otrok soočiti s konflikti z mladostnikom, njegovimi pomembnimi odločitvami in osebno odgovornostjo, včlanjenjem mladostnika v vrstniško družbo ter še drugimi komponentami, ki zadevajo odnose v družini. Tako pride do sprememb v odnosih med starši in mladostnikom. Struktura ločevanja staršev in otrok privede do spremembe v reakciji v razvijajočem se medosebnem odnosu. Strah staršev pri separaciji svojih otrok je pomemben objektivni element pri osamosvajanju mladostnika.

Šola za starše

Staršem je v obdobju mladostništva pri vzgoji težko, saj kot pravijo, jih je to obdobje prehitelo in se pri vzgoji nekako ne znajdejo preveč. Otroci jim zbežijo iz varnega doma in si v zunanjem svetu iščejo sebi primerne rešitve za svoje potrebe in želje. Poleg tega Šinkovec (1998) poudarja pomen oblike družine in pritisk sodobne družbe na družino, kar zajema prezaposlenost staršev in otrok, deljen delovni čas, pomanjkanje kulture pogovora in dialoga med člani družine, vrednostno zmedenost, poseganje v družinski sistem od zunaj – televizija in drugi mediji. Prav ta starševska nemoč rodi potrebo, da bi staršem vrnili moč, da bi jih osvestili, kdo so, kakšna je njihova vloga, kdo je zares mladostnik ter kaj so njegove prvenstvene razvojne naloge in želje. Iz te potrebe je vzniknila preventivna pomoč staršem pri njihovi vzgoji v obliki šole za starše.

Šola za starše je izziv in možnost »vseživljenjskega izobraževanja, učenja, sodelovanja pri vzgoji različnih strani, osebnega zorenja, učenja komunikacije ter preventivno - vzgojnega dela. Vsekakor pomeni dopolnilni program v sklopu celostne rasti osebnosti« (Šinkovec, 2001: 52), kajti vse, kar starši storijo zase, storijo tudi za ljudi, s katerimi živijo in za katere delajo. S tem je omogočena boljša in kakovostnejša kultura bivanja.

Namen šole za starše

Glavni cilji šole za starše, ki jih navajata Šinkovec (1995) in Glušičeva (2003), so:

- izboljšanje odnosov med starši in otroki, kajti vzgoja je mogoča le v duhu spoštovanja in zaupanja,
- pridobitev psihološkega in pedagoškega znanja staršev, ki je potrebno za njihovo vzgojno delo,
- rast obeh staršev v zrelosti,
- izboljšanje odnosa med staršema, kajti otroci so srečni in se normalno razvijajo, če se imata starša rada, se spoštujeta in razumeta,
- izmenjava izkušenj staršev o vzgojni problematiki,
- prepoznavanje potrebe po neprestanem izobraževanju za starševstvo,
- spoznanje, da je najučinkovitejše vzgojno sredstvo lasten zgled in da je treba skladno s tem tudi ravnati,
- doživljanje starševstva kot pomembnega dela lastne sreče in potrjevanja.

Nekatere šole za starše so se začele prav z namenom preprečevanja zasvojenosti. Tako je Urad za preprečevanje zasvojenosti na oddelku za predšolsko vzgojo, izobraževanje in šport v okviru Mestne občine Ljubljana pripravil mesečna srečanja s skupnim naslovom Ali je tudi moj otrok lahko zasvojen?. Iz tega so se razvile šole za starše po številnih ljubljanskih vrtcih in šolah (Glušič, 2003).

Vsebina šole za starše

Šola za starše vključuje različna področja. Odvisno je, za starše koliko starih otrok je namenjena. Mestna občina Ljubljana prek Oddelka za predšolsko vzgojo, izobraževanje in šport ter Urad za preprečevanje zasvojenosti (Šola za starše, 2005) sta razdelila šolo za starše v šolo za starše predšolskih, osnovnošolskih in srednješolskih otrok ter za starše zasvojencev. Vsako področje je specifično, tako so tudi teme temu primerne. Šinkovec (1998) opozarja, da moramo v vsebine zajeti vse ravni razvoja: telesni, čustveni, intelektualni, spolni, moralni, religiozni. Le malokatero šole za starše zajamejo vse aspekte človeka. Ne glede na različno

starost otrok oz. problematiko je pomembna zavest o vplivu družine na vzgojo otroka oz. mladostnika – s tem so povezani komunikacija v družini, zdravi odnosi, vloga starševstva, poznavanje osnovnih razvojnih značilnosti posameznega obdobja, postavljanje mej in reševanje sporov oz. konfliktov.

Pri vsebinskih vprašanjih se moramo zavedati, da gre za preventivno delo, s katerim se lahko staršem pomaga do temeljev humanistične vzgoje in globljega razumevanja osnovnih vrednot. Ker pa starši prihajajo v šolo za starše tudi zaradi stisk vzgajanja, lastne nemoči itd., lahko rečemo, da gre tudi za kurativni vidik izobraževanja. V nadaljevanju bodo predstavljene različne oblike šole za starše.

Aktivna šola za starše

Ta oblika šole za starše je inovativna, saj nima frontalnega značaja, ampak je zanjo značilna aktivnost staršev, zato se tudi imenuje Aktivna šola za starše. Ta šola se je začela leta 1973 na strokovno-tehnični šoli v Barceloni z namenom, pomagati staršem, da bi bili dobri vzgojitelji. Glavni cilji tovrstne šole so izboljšanje odnosov med starši in otroki, pridobitev psihološkega in pedagoškega znanja staršev, rast obeh staršev v zrelosti ter izboljšanje odnosa med staršema. Celoten potek traja šest let, delo poteka v majhnih skupinah. V šestletnem ciklusu je vključen tudi duhovni vikend, ki ga vodi en par izmed staršev. Teme so že vnaprej znane, tako da se lahko starši ob gradivu, ki ga dobijo, predhodno pripravijo (Šinkovec, 1997a in 1997b).

To obliko Šole za starše je v slovenski prostor prinesel Silvo Šinkovec, ki jo v prilagojeni obliki izvaja po različnih šolah in župnijah.

Škofijska klasična gimnazija Šentvid

Silvo Šinkovec je kot šolski psiholog na omenjeni gimnaziji leta 1995 začel šolo za starše s šestimi srečanji v letu. Sprva so imeli zunanje predavatelje, pozneje so spremenili metodo (Šinkovec, 1997b). Izbrali so določeno knjigo, ki so jo starši doma brali, na srečanju pa so se o njej pogovarjali, izmenjavali izkušnje. Uporabljali so različne aktivne metode dela in obdelovali različne teme, npr. učenje, družina, zasvojenost, mladi in mediji, vrednote (Šinkovec, 2001).

Inštitut za razvijanje osebne kakovosti

Inštitut pripravlja različne programe, ki nudijo pedagogom, svetovalcem, učiteljem, vzgojiteljem in staršem nova znanja ter spodbude pri vzgajanju samodiscipliniranih in odgovornih osebnosti. Eden od programov je tudi Šola za starše, ki je začela delovati leta 1998, in ga izvajata dve svetovalni delavki, največkrat na šolah. Šola za starše obsega tri različne programe: kako krepiti osebnost svojega otroka, kako postaviti zdrave meje in kako prisluhniti otrokovim čustvom (Mašanovič, 2000b).

Mladinsko informativno svetovalno središče Slovenije (MISSS) – Skupaj proti drogi

Tudi tu je med drugimi programi, ki jih izvajajo, pomembna Šola za starše. Opažajo, da je mladih odvisnikov vse več, družba pa nanje neustrezno reagira. Svojo pozornost usmerja v že zasvojene, ne podpira pa programov, ki so usmerjeni v preventivno delo, s katerim se želi preprečiti, da bi mladi sploh posegli po drogah. Na MISSS-u pripravljajo različne delavnice, v katerih se starši soočijo sami s seboj, razmišljajo o medsebojnih odnosih itd. (Mašanovič, 2000a).

Društvo Vezi

Društvo Vezi, ki se je oblikovalo iz Združenja učiteljev, vzgojiteljev in staršev za boljšo šolo, ima svojo Šolo za starše, ki nudi staršem številna predavanja, prilagojena otrokovi starosti in potrebam staršev pri vzgoji otrok. Obsega programe, ki so v pomoč pri vzgoji otrok od rojstva do konca srednje šole. Nudijo različna predavanja, ki so namenjena staršem predšolskih otrok, staršem osnovnošolcev, učiteljem in svetovalnim delavcem ter staršem mladostnikov in njihovim profesorjem (Mašanovič, 2001).

Večeri za starše

Večeri za starše so organizirani pod okriljem Duhovno izobraževalnega središča Tau na Sveti Gori nad Novo Gorico. Vodi jih Mateja Kraševac, ki je po osnovni izobrazbi socialna pedagoginja. Temelji Večerov za starše so postavljeni na sistemsko-relacijskem modelu, ki nam skuša razložiti, »kako se relacijske vezi medsebojno tkejo v sistemu družine, kaj jih vzdržuje in zakaj se vedno znova

ustvarjajo in poustvarjajo» (Gostečnik, 2002: 283). Večere za starše sestavlja cikel štirih predavanj: srečanje staršev s samim seboj; obdobje dojenčka do drugega leta; obdobje mladostništva in materinstvo oz. očetovstvo.

Zaključki

Mladostnik v iskanju svojega mesta, identitete potrebuje pomembne druge – starše, ki mu bodo njegovo lastno razpršenost in nestanovitnost osmislili in vsemu temu dali trdne temelje. Starši naj bi tako omogočili mladostniku varen prostor, kjer bo lahko preizkušal svoja hrepenenja in izume, ter mu omogočili, da se bo vedno znova lahko vračal, saj bistvo osamosvajanja ni samo osvoboditi se odvisnosti od staršev, ampak najti primerno ravnovesje med avtonomijo in navezanostjo hkrati.

Ugotovili smo, kako pomembno in odločilno vlogo pri osamosvajanju imajo starši, vzporedno s tem pa je pomemben partnerski odnos med staršema. Čeprav smo v članku poudarjali vlogo staršev pri osamosvajanju, ne smemo obiti dejstva, da k temu procesu doprinesejo tudi socialna okolica, politična naravnost države, vzgojne in izobraževalne institucije ter tudi drugi dejavniki, ki pa so vendarle sekundarnega pomena. Starši so torej tisti prvi vzgojitelji, ki otroku utirajo pot, da lahko postane odgovoren in zrel človek. To misel lahko sklenemo z besedami Congerja (1985: 47), ki pravi, »da so starši najpomembnejši dejavnik, ki povprečnemu mladostniku pomagajo pri obvladovanju razvojnih zahtev mladostnega obdobja v današnjem svetu in pri tem niso ovira«.

Če želimo, da bo imela družba zdrave in uspešne mladostnike, mora najprej poskrbeti za starše. Treba jim je dati tisti potreben prostor, kjer bodo razvili svojo lastno osebnost in si bodo upali živeti svoje življenje. Le tako bodo postajali uspešni starši svojim otrokom in jim omogočali pozitiven osebni razvoj.

Literatura

Conger, J. (1985). *Mladostniki*. Ljubljana: Pomurska založba Murska Sobota in Centralni zavod za napredek gospodinjstva Ljubljana.

Čačinovič Vogrinčič, G. (1998). *Psihologija družine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Fenwick, E., in Smith, T. (1997). *Adolescenca: priročnik preživetja za starše in mladostnike*. Ljubljana: Kres.

Forget, J. M. (2002). *Poti adolescence*. Ljubljana: Oka Otroška knjiga.

Geuzaine, C., Debry, M., in Liesens, V. (2000). Separation from parent in late adolescence: the same for boys and girls?. *Journal of youth and adolescence*, 29 (1), s. 79–91. Pridobljeno 7. februarja 2006 s svetovnega spleta <http://nukweb.nuk.uni-lj.si.2099/direct.asp?ArticleID=NWYYJYXUYEB20XU3VNB8>.

Glušič, N. (2003). Šola za starše – osveščanje o vzgoji in problematiki odvisnosti. V: Čebašek Travnik, Z. (ur.), *Preprečimo odvisnosti od kajenja, alkohola, drog, hranjenja, dela, iger na srečo ...* Ljubljana: Društvo za zdravje srca in ožilja, s. 143–149.

Gostečnik, C. (1997). *Človek v začaranem krogu*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski center.

Gostečnik, C. (1998). *Ne grenite svojih otrok*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski center.

Gostečnik, C. (1999). *Srečal sem svojo družino*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski center.

Gostečnik, C. (2001). *Poskusiva znova*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.

Gostečnik, C. (2002). *Sodobna psihoanaliza*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.

Gostečnik, C. (2003). *Srečal sem svojo družino II*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.

Gostečnik, C., Pahole, M., in Ružič, M. (2000). *Biti mladostnikom starš*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski center.

Hock, E., Eberly, M., Bartle Haring, S., Elwanger, P., in Widaman, K. F. (2001). Separation anxiety in parents of adolescents: theoretical significance and scale development. *Child development*, 72 (1), s. 284–298.

Kapor Stanulović, N. (1988). *Na putu ka odraslosti. Psihički razvoj i psihosocijalni aspekti zdravlja mladih*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Kompan Erzar, K. L. (2001). *Odkritje odnosa*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.

Kompan Erzar, K. (2003a). Šibke točke partnerskega odnosa slabijo moč starševstva. V: Čebašek Travnik, Z. (ur.), *Preprečimo odvisnosti od kajenja, alkohola, drog, hranjenja, dela, iger na srečo ...* Ljubljana: Društvo za zdravje srca in ožilja, s. 38–47.

Kompan Erzar, L. K. (2003b). *Skrita moč družine*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.

Kordeš, M. (2001). Institucionalna vzgoja mladih v postmoderni. *Socialna pedagogika*, 5 (4), s. 393–411.

Mašanovič, A. (2000a). Skupaj proti drogi. *Vzgoja*, 7, s. 28–31.

Mašanovič, A. (2000b). Zaupajmo svojim otrokom. *Vzgoja*, 8, s. 36–37.

Mašanovič, A. (2001). Biti srečni in uspešni starši. *Vzgoja*, 10, s. 36–37.

McElhaney Boykin, K., in Allen, P. J. (2001). Autonomy and adolescent social functioning: the moderating effect of risk. *Child development*, 72 (1), s. 220–235.

Nastran Ule, M. (2000). *Sodobne identitete v vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Noller, P., in Callan, V. (1991). *The adolescent in the family*. London in New York: Routledge.

Noom, J. M., Deković, M., in Meeus, W. (2001). Conceptual analysis and measurement of adolescent autonomy. *Journal of youth and adolescence*, 30 (5), s. 377–395.

Pahole, M. (2003). Odgovorno starševstvo. V: Čebašek Travnik, Z. (ur.), *Preprečimo odvisnosti od kajenja, alkohola, drog, hranjenja, dela, iger na srečo ...* Ljubljana: Društvo za zdravje srca in ožilja, s. 143–149.

Puklek, M. (2001). *Razvoj psihološkega osamosvajanja mladostnikov v različnih socialnih kontekstih*. Doktorsko delo: Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta.

Spear, J. H., in Kulbock, P. (2004) Autonomy and adolescence: a concept analysis. *Public health nursing*, 21 (2), s. 144–152.

Steinberg, L., in Silverberg, S. B. (1986). The vicissitudes of autonomy in early adolescence. *Child development*, 57 (4), s. 841–851.

Šinkovec, S. (1995). Šola za starše. *Iskanja: glasilo Društva katoliških pedagogov I*, 12, s. 10.

Šinkovec, S. (1997a). Aktivna šola za starše. *Iskanja: glasilo Društva katoliških pedagogov III*, 19, s. 15–17.

Šinkovec, S. (1997b). Šola za starše. *Šolsko svetovalno delo*, 2, s. 17–19.

Šinkovec, S. (1998). Šola za starše si utira pot. V: Žerovnik, A. (ur.), *Družina - šola*. Ljubljana: Založba Družina, Pedagoški inštitut: s. 123–128.

Šinkovec, S. (2001). Vredno je. V: Curk, A. (ur.), *Zbornik 3. konference lokalnih skupin (LAS)*. Ljubljana: Urad vlade RS za droge, s. 47–52.

Šola za starše. Katalog za šolsko leto 2005/06. (b. d.) Mestna občina Ljubljana, Oddelek za predšolsko vzgojo, izobraževanje in šport in Urad za preprečevanje zasvojenosti. Pridobljeno 15. januarja 2006 s svetovnega spleta <http://www.ljubljana.si/file/344803/file.html>.

Švab, A. (2001). *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Tomori, M. (1994). *Knjiga o družini*. Ljubljana: EWO.

Ule, M. (1997). Oblikovanje življenjskega sveta mladih. *Socialna pedagogika*, 1 (1), s. 27–36.

Žmuc Tomori, M. (1983). *Pot k odraslosti: Kaj je in kaj ni motnja v otrokovem duševnem razvoju*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Žmuc Tomori, M. (1989). *Klic po očetu*. Ljubljana: Cankarjeva založba.